

**KELİME ÇAĞRIŞIMLARININ
CİNSİYET DEĞİŞKENİNE GÖRE GÖSTERDİĞİ TEMEL
NİTELİKLER ÜZERİNE BİR DENEME**

*Selcen ÇİFTÇİ**

ÖZET

Çalışmada, kelime çağrışımlarının cinsiyetler arasında nasıl bir farklılık gösterdiği sorusunun cevabı aranmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, lisans öğrenimi gören kız ve erkek öğrencilere bir temel kelime (toprak), bir de kültür kelimesi (dans) verilerek öğrencilerden bu kelimelerle ilgili olarak sınırlı bir sürede akla gelen ilk beş kelimeyi, beyin fırtınası tekniğinin temel uygulamasında olduğu gibi yazmaları istenmiştir. Elde edilen veriler, cinsiyet değişkenine göre analiz edilmiştir. Ancak, iki grubun verileri birleştirilerek genel sonuçlara da vurgu yapılmıştır. Analizde, sıklığı yüksek olan çağrışımlar, hem cinsiyet grupları içerisinde hem de cinsiyetler arasında gösterdiği yakınlık ve uzaklıklar bakımından değerlendirilmiştir. Gruplar arasında çağrışımların çeşitliliği bakımından anlamlı farklılıklara ulaşılmıştır. Temel kelime ve kültür kelimesinin çağrışımları arasında da cinsiyetler açısından anlamlı bulgular elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kelime çağrışımı, temel kelime, kültür kelimesi.

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü,
selcen73@gmail.com

**AN ESSAY ABOUT BASIC QUALITIES OF
WORD ASSOCIATIONS THAT POINTS OUT GENDER
VARIABLE**

ABSTRACT

In this study, It is researched the answer of the question how word associations show between gender. With this purpose a basic word (soil) and a culture word (dance) were given to female and male undergraduate students. They were requested to write down five words which are recured to their mind and are related to those words in a limited time which brain storm technique. The datas which were gained are analyzed with two different analyze method (with gender and without gender). The associations which have high frequency are evaluated in terms of proximity and distance in either between gender groups or in gender. It was researched significant differences in terms of association varieties between groups. It was signicifant diagnosis in genders between basic word and culture word association.

Key Words: word association, basic word, culture word

Çalışmanın amacı:

Çalışmanın amacı, kelimelerin çağrışımları hakkında belli yargılara ulaşmaktan çok, çağrışımların aynı cinsiyet grubu içerisinde ve farklı cinsiyet grupları arasında gösterdiği nitel ve nicel ortaklıkların ve ayrılıkların belirlenmesidir.

Kavram alanı ve çağrışım alanı:

Çalışmada *kelime*, *kavram alanı* ve *çağrışım alanı* kavramlarının herhangi bir şekilde tartışması yapılmamaktadır; ancak, çalışma konusunun daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla bu iki kavram üzerinde ana hatlarıyla durmakta yarar vardır.

Kavram alanında bir kelimenin anlamca birbirine yakın olan, bazen eş olan, birbirini andıran, bazen de birinin geçtiği yerde diğersinin de geçmesinin yüksek ihtimali olduğu kavramlar bulunmaktadır. “*at, beygir, kısrak, darılmak, gücenmek, küsmek* gibi.” (Aksan 1978: 45)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Çağrışım alanında ise dereceli bir şekilde yakından uzağa doğru giden bir anlam ilişkisi çerçevesi oluşmaktadır: “Birisi bize *harman* dese (ya da bir kitapta, bir gazetede *harman* başlıklı bir yazı görsek) zihnimizde hububat yığını, sap, başak, döğen, öküzler ... ve genellikle bir sarı renk canlanır... *Baca* kelimesini ele alacak olursak bu belirtinin de zihnimizde yalnız başına bulunmadığını, bize ev, fabrika, is, duman, hatta isten kararma, bir siyahlık, çatı, dam fikirlerini çağrıştırdığını görürüz.” (Aksan 1978: 47)

Çağrışım: “1. Bir düşünce, görüntü vb.nin bir başkasını hatırlatması. 2 Davranışlar, düşünceler ve kavramlar arasında yer ve zaman birliğinin etkisiyle kurulan bağlantılar sonucu, bilinç alanına bunlardan birisi girdiğinde ötekini de bilince çekmesi olayı, tedai.” (Türkçe Sözlük 2005) “Çağrışım”ın felsefedeki tanımı da bundan çok farklı değildir: “*Bir bilinç durumunun kendiliğinden bir ya da birçok bilinç durumlarını uyandırması.*” (Hançerlioğlu, 1988) Kelime çağrışımı (word association) ise “denekten, kendisine sunulan kelimeye karşılık aklına gelen ilk kelimeyi söylemesi istenen bir tür yansıtma testi”dir. Teknik, 1879 yılında bireylerarası farklılıkları inceleyen Francis Galton tarafından geliştirilmiştir. Jung bu testi bilinçdışı kompleksleri belirlemek amacıyla kullanmıştır.(<http://www.termbank.net>)

Her kelimenin belli bir çağrışım alanı vardır; bir çağrışım alanına giren kelimelerin de kendilerine özgü çağrışım alanları vardır. Bu örüntü, tıpkı dev bir üzüm salkımı gibi uzayıp gider. “*Bir yandan da aralarında ortak bir yön bulunan sözcükler konuşma dışında, çağrışım yoluyla bellekte birbirine bağlanır. Böylece, son derece değişik bağlantılar içeren öbekler oluşur. Örneğin, Fransızca **enseignement** (öğretim) sözcüğü bilinçli bir süreçle anlıkta bir yığın başka sözcük canlandırır (**enseigner** “öğretmek”, “okutmak”, **renseigner** “bilgi vermek”, vb., ya da **armement** “silahlanma”, **changement** “değişim”, vb., ya da **éducation** “eğitim”, **apprentissage** “yetişme”, “öğrenme”, “çıracılık”). Bütün bu sözcükler arasında şu ya da bu yönden ortak bir şey vardır.*” (Saussure 1976:115-116)

Bazı kelimelerin çağrışım değerleri (association value) halk arasında daha yüksek olabilmektedir. (Sutherland 1989: 36) Bu aynı zamanda iki çağrışım elemanı arasındaki çağrışım kuvvetini (association strength) de yansıtmaktadır. Bu tür çağrışım elemanlarının bir kısmı yüksek ortaklıktaki kültürel değere, bir kısmı da tarihsel derinliğe sahiptir.

Kelime çağrışımları üzerine yapılan çalışmaların tarihçesi bir hayli eskiden başlamaktadır. İlk kelime çağrışımı testi uygulamasını 1880’de İngiliz bilim adamı Sir Francis Galton yapmıştır. (Wettler,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Rapp, 1993; Colman, 2001) Deneklerden uyarıcı kelimeye (stimulus word), zihinlerine gelen ilk çağrışımı vermelerini istemiştir. Kelimeler arasındaki bu çağrışımlar psikolojide zamansal yakınlık yasası¹ (the law of contiguity) ile açıklanmaktadır. Kelime çağrışımları yasasının üç temel kuralından söz edebiliriz: 1. Benzer kelimelerin çağrışımları (semantik, biçimsel vd.) 2. Zıt kelimelerin çağrışımları 3. Birbirine yakınlığı (bitişikliği) bulunan kelimelerin çağrışımları; bunları kısaca *benzerlik*, *bitişiklik*, *karşıtlık* olarak belirtebiliriz. (Hançerlioğlu, Ruhbilim) Yapılan çalışmalarda çağrışımların genel olarak bu üç kurala göre oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Doğal olarak, yasaya uygun olmakla birlikte, çağrışım kelimeleri (response word) yaş, kültür, dil gibi değişkenlere göre farklılıklar göstermektedir.

Türkçede çağrışımları bu araştırmadaki yöntemlerle değerlendiren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Kısmen benzerliği bulunan bir çalışma Ali İhsan Tekcan ve İlyas Göz'e aittir. (Tekcan, Göz, 2005) Araştırmacılar, İlyas Göz'ün sıklık sözlüğündeki (Göz, 2004) kelimelerin içerisinden sıklık oranlarına göre 600 kelime belirlemişler; bu kelimeleri denek gruplara vererek *imgelem* ve *somutluk* değerlerini bulmaya, *çağrışım setlerini* oluşturmaya çalışmışlardır. Ancak, çağrışım setlerini oluşturmada serbest çağrışım yöntemini kullanmamışlar, bir tür güdümlü çağrışım çalışması yapmışlardır. Denek gruplardan, verilen kelimelerin "*bitişiklik*" kuralına göre anlamca kuvvetli ilişki kurdukları çağrışımlar istenmiştir: "*İlişikteki listelerde çok çeşitli kelimeler göreceksiniz. Yapmanız gereken şey, her bir kelimenin aklınıza getirdiği ilk kelimeyi, o kelimenin karşısındaki boşluğa yazmaktır. Listedeki kelimenin aklınıza getirdiği ilk kelimenin, listedeki kelimeyle anlamca ilişkili veya o kelimeyle kuvvetli bir şekilde bağlantılı olması gerekir. Örneğin, 'kalem' kelimesinin 'defter' veya 'yazı' kelimesiyle, 'terzi' kelimesinin 'makas' veya 'dikiş' kelimesiyle kuvvetli bir ilişki içinde olduğu düşünülebilir. Her kelimenin karşısına sadece bir kelime yazılması gerekir.*" (Tekcan, Göz, 2005) Aslında, bu yolla yapılan çağrışım çalışmasına "kavram alanı çalışması" demek daha doğru olurdu. Çünkü, bir kelimenin anlamca yakınında bulunanlar, o kelimenin kavram alanını meydana getirirler: "*Kavram alanına Türkçeden birkaç örnek vermek istersek, içinde darılmak, küsmek, gücenmek, kırılmak, incinmek gibi eş anlamlıların yer aldığı alanı gösterebiliriz.*" (Aksan, 1978: 45) Bir başka açıdan bakıldığında bunlar coğrafyadaki "*kılavuz bitki*"lere benzetilebilirler; aynı coğrafi şartlarda birinin yetiştiği yerde diğerini de aramak gerekir. (Kılınç, 2005) Bu

¹ *Zamansal yakınlık yasası*: Zaman içinde birbirine yakın olarak baş gösteren iki olayın veya yaşantının birbiriyle ilişkileneceği yasası. (<http://www.termbank.net/psychology/9983>)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

bitkiler birbirlerine sadakatle (fidelite)² bağlıdırlar. Bir kavram alanını oluşturan kelimeleri de böyle düşünmek gerekir.

Kelime çağrışımlarıyla ilgili çalışmaların pek çoğu psikoloji bilimi alanında teşhis ve tedavi amacıyla yapılmaktadır; kelime çağrışımı testleri (word association), özgür çağrışım testleri (free association) gibi. Linguistik amaçla yapılanların ise önemli bir kısmı ana dili ve yabancı dil öğretiminde değerlendirilmektedir. (Çiftepınar, 2002; Dönmez, Arıkan, Akagün, 1999; Fitzpatrick 2007) Çağrışım yasalarının dil öğretiminde, özellikle yabancı dil öğretiminde, etkili olabileceği belirtilmektedir; en azından çağrışım ilkelerini doğru ve otomatik biçimde kullanabilmek, hafıza eğitimini güçlendirerek kalıcı ve doğru bir dil öğrenmeye destek verebilir. (Cüceloğlu 1998: 171-182; Buzan 1996: 37-40)

Kişiden kişiye belli ölçülerde değişebilen çağrışımlar, daha pek çok etken tarafından yönlendirilebilir. Bu etkenlerden çok uzun bir liste oluşturmak mümkündür. Kişinin bilgi düzeyi, yaşama zenginliği, kelime servetinin miktarı ve niteliği, bazı kelimelerle ve onların gösterdikleriyle olan etkileşimi, yaşanan sosyal ve fizikî çevre, eğitim durumu, mecazları kullanabilme yeteneği vb. Çalışmada sadece cinsiyetin etkileri incelenmiştir. Ancak, aynı cinsiyet grubunun üyeleri arasında da yukarıdakiler gibi etkileyicilerin kuvvetli değiştirici bir rol oynayacağı gözden uzak tutulmamalıdır.

Art zamanlı olarak incelendiğinde özellikle *temel kelimelerin* çağrışımlarında benzerlikleri görmek mümkün olabilecektir. Ancak, *kültür kelimeleri* için aynı şeyi söylemek zordur. Kolayca değişebilen kültür kelimelerinin çağrışımlarında da zaman içerisinde değişimleri gözlemlemek mümkündür. Kültür kelimelerinin çağrışımları ancak kısa aralıklı sosyo-kültürel değişim dönemleri için eş zamanlı bir çalışma konusu olabilir.

Çalışma Yöntemi

Çalışmada Türkçe Öğretmenliği Bölümünde ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalında öğrenim gören 3. sınıf öğrencilerinden 51 erkek, 51 kız öğrenci denek grup olarak seçilmiş, kendilerine aynı gün ve zamanda, aynı ölçme aracı uygulanmıştır. Bütün gruplara aynı zaman aralığında olmak üzere uygulama tekrarlanarak zaman değişkeninin çağrışımları ne ölçüde etkilediği de incelenmiş; ancak, çalışmanın sınırlarını çok genişleteceği için başka bir değerlendirmeye bırakılmıştır. Ölçme aracında değişken oluşturması

² Fidelite: "Fidelite (sadakat) kavramı, bitki türlerinin sosyolojik dağılışı ile ilgili bir özelliktir; ... herhangi bir birlikte ısrarla bulunan türler o birliğin sadık türleridir." (Kılınç, 2005: 41)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

amacıyla gelir düzeyi, memleket, yaş gibi bilgiler yer almakta ise de bu çalışmada değerlendirilmemiştir. Deneklerden, çağrışımlarını yoklamak amacıyla uyarıcı kelime (stimulus word) olarak on adet temel kelime, on adet de kültür kelimesi verilerek bunlarla ilgili ilk anda zihinlerinde oluşan beşer kelimeyi (response word) yazmaları istenmiştir. Ancak, çalışmada her iki tür kelime listesinden sadece birer tanesi (toprak ve dans) seçilerek değerlendirmeye alınmıştır.

Denek gruplar rastgele (random) yöntemiyle seçilmiş, daha sonra yine aynı yöntemle erkek ve kız sayıları eşitlenmiştir.

Denek gruplar, salkımlama (cluster) yöntemi ve beyin fırtınasının temel nitelikleri konusunda bilgilendirilmiş; böylece mantıksal süreçten mümkün olduğunca uzaklaşarak çağrışımlarını hızlandırmaları sağlanmıştır. Yine aynı amaçla, denek gruplara, bilgi formlarının doldurulması dahil, onar dakikalık süre tanınmıştır. Uygulama esnasında pek çok öğrencinin ilk üç çağrışımından sonrasını yazmada çağrışımı yakalama sıkıntısı çekerek tanınan süreyi zorladığı, bazılarının ise dördüncü ve beşinci çağrışımları hiç yazamadıkları gözlemlenmiştir.

Temel kelime ve kültür kelimeleri listelerinin oluşturulmasında ölçüt olarak kullanılacak herhangi bir kaynak bulunmadığından uzman görüşünden yararlanma yoluna gidilmiştir.

Uygulama esnasında öğrencilerin, kendi gözetimimiz altında bulduklarından birbirlerini etkilemedikleri düşünülmektedir. Çağrışımlarını ortaya koymada aşırı çekingen davranmadıkları, içten oldukları varsayılmaktadır.

Elde edilen çağrışım verileri elektronik ortama aktararak sınıflandırılmış, sıklıklarına ortaklık ve farklılıklarına göre incelenmiştir. Her cinsiyet grubunun kendi içerisindeki çağrışım ortaklıkları ve iki cinsiyet grubu arasındaki sıklık dereceleri oransal olarak derecelendirilmiş ve bunlara göre listeleri çıkarılmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

TOPRAK KELİMESİ

Sıklıklarıyla Birlikte Çağrışımlar Listesi

Kızlar			Erkekler		
A. Veysel4 ağaç16 Allah ana2 arkadaşım arsa at bahar bereket8 besin4 bitki12 bolluk böcek3 buğday2 canlı2 çakıl çalışmak çamur2 çatlak2 çayır çiçek6 çiftçi2 çiftçilik2 çimen çocuk çöl doğa4 doğum doğurgan domates dost ekin2 ekmek2 emek2 enerji	erozyon ev2 evren fidan2 geçim2 gelir2 gıda güneş3 güzel hava hayat8 hayvancılık hayvanlar heyelan ilkinsan iş işleme kadın kahverengi7 kaya2 kil kir koku3 köy3 köylüler kum3 kuraklık4 kuru mahsul4 memleket3 meyve3 mezar2 mineral nimet2	ölüm9 para rızk sebze3 solucan3 su9 şerbetotu tarım5 tarla3 taş4 tatlı temizlik tohum top toz traktör2 Türkiye üretim3 üretkenlik vatan3 verim10 yağmur7 yaşam6 yaşlılık yaz yemek2 yer yeşil2 yeşillik yiyecek2 yol ziraat	A. Veysel ağaç9 alan almak amele ana3 araba arpa arsa ateş babam bağımsızlık bahçe bayrak bereket9 bitki8 böcek3 buğday5 çalışma çamur2 çapa Çernozyum çeşit çevre çiçek4 çiftçi3 çimen2 Çukurova diken dikmek dünya2 ekin2 ekmek2 emek ev2 fetih fidan	geçim gelir gömlek gri güneş2 güven hasat hayat8 hemşeri2 herşey Hz. Adem2 ıspanak insan4 iş2 kâğıt kahverengi5 kara3 kaynak kırmızı kil killi koku2 köy2 köylü2 köylüm kum2 kurak kuraklık2 kuru kürek mağma mahsul7 meyve3 mezar mibzer mil nem ot Ödemiş	ölüm5 para pulluk rüzgar sadık yar sebze2 su7 sulama2 tahıl2 tarım8 tarla4 taş2 Terrarosa ticaret tohum toprakkokusu toz3 traktör tütün üretim üretken varolmak vatan9 verim10 yağmur yaprak yaratılış2 yaşam7 yaz yemek2 yer2 yerleşme yeryüzü yeşil yeşillik4 yol yonca ziraat
			Kızlar ve Erkekler		
					Kızlar
					Erkekler
Elde edilmesi gereken kelime			510		255
Elde edilen toplam kelime			503		254
Çeşit toplamı			163		102
Ortak çeşit çağrışım kelimesi			56		51
Erişilemeyen kelime sayısı			7		1
					6

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

Her iki denek gruptan 503 çağrışım kelimeye ulaşılmıştır. Kız öğrencilerin 254 toplam çağrışım kelimesinin 102'si, erkeklerin toplam 249 çağrışım kelimesinin 117'si çeşit kelimedir. Çeşit kelimesinin az sayıda olması, aynı zamanda ortak kelimelerin çokluğu anlamını taşımaktadır. Bu bakımdan kızlarla erkekler arasında önemli bir farkın olmadığı görülmektedir. Kız öğrencilerin çağrışım kelimelerinin yaklaşık %40'ını, erkek öğrencilerin çağrışım kelimelerinin ise %46'sını çeşit kelimeler oluşturmaktadır. Her iki grubun çeşit kelimelerinin toplam sayısı 163'tür. Bunların 56'sı, yaklaşık olarak %34'ü ortak kullanılmıştır.

Kızların kullandığı 254 kelimenin 102'si, yaklaşık olarak %40'ı, erkeklerin kullandığı 249 kelimenin 117'si, yaklaşık %46'sı ortaktır. Buna göre erkekler arasındaki ortak çağrışımın kızlardakinden küçük bir miktar fazla olması dikkatimizi çekmektedir. Ancak, cinsler arasındaki çağrışım ortaklığı, kendi aralarındaki ortaklıktan bir hayli düşük görünmektedir: %34.

TOPRAK KELİMESİ

Ortak Çağrışımlar Listesi Ve Sıklıkları

	ÇS		T		ÇS		T		ÇS		T
	K	E			K	E			K	E	
Aşık Veysel	4	1	5	gelir	2	1	3	tarla	3	4	7
Ağaç	16	9	25	güneş	3	2	5	taş	4	2	6
Ana	2	3	5	hayat	8	8	16	tohum	1	1	2
Arsa	1	1	2	iş	1	2	3	toz	1	3	4
Bereket	8	9	17	kahverengi	7	5	12	traktör	2	1	3
Bitki	12	8	20	kil	1	1	2	üretim	3	1	4
Böcek	3	3	6	koku	3	2	5	üretken	1	1	2
Buğday	2	5	7	köy	3	2	5	vatan	3	9	12
Çalışma	1	1	2	köylü	1	2	3	verim	10	10	20
Çamur	2	2	4	kum	3	2	5	yağmur	7	1	8
Çiçek	6	4	10	kuraklık	4	2	6	yaşam	6	7	13
Çiftçi	2	3	5	mahsul	4	7	11	yaz	1	1	2
Çimen	1	2	3	meyve	3	3	6	yemek	2	2	4
Ekim	2	2	4	mezar	2	1	3	yer	1	2	3
Ekmek	2	2	4	ölüm	9	5	14	yeşil	2	1	3
Emek	2	1	3	para	1	1	2	yeşillik	1	4	5
Ev	2	2	4	sebze	3	2	5	yol	1	1	2
Fidan	2	1	3	su	9	7	16	ziraat	1	1	2
Geçim	2	1	3	tarım	5	8	13				

ÇS: Çağrışım sayısı K: Kız E: Erkek T: Toplam

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

Her iki grup arasındaki 56 ortak çağrışım kelimesinin pek azı birer defa kullanılmayla (9 kelime) en düşük ortaklık düzeyinde kalmıştır. Doğal olarak, ortaklık düzeyi yükseldikçe ortak kelime sayısı azalmaktadır. Gruplar arasında 2 ve daha fazla ortaklığı bulunan çağrışım kelimelerinin dağılımları ise şöyledir:

Her iki grup tarafından en az **iki** ve daha fazla sayıda kullanılanlar: **15** kelime

Her iki grup tarafından en az **üç** ve daha fazla sayıda kullanılanlar: **4** kelime

Her iki grup tarafından en az **dört** ve daha fazla sayıda kullanılanlar: **2** kelime

Her iki grup tarafından en az **beş** ve daha fazla sayıda kullanılanlar: **3** kelime

Her iki grup tarafından en az **altı** ve daha fazla sayıda kullanılanlar: **1** kelime

Her iki grup tarafından en az **yedi** ve daha fazla sayıda kullanılanlar: **1** kelime

Her iki grup tarafından en az **sekiz** ve daha fazla sayıda kullanılanlar: **3** kelime

Her iki grup tarafından en az **dokuz** ve daha fazla sayıda kullanılanlar: **1** kelime

Her iki grup tarafından en az **on** ve daha fazla sayıda kullanılanlar: **1** kelime

Bu tabloda sıklığı yüksek kelimeler, dikkatimizi çekmektedir. Çoktan aza doğru sıklıkları inceleyecek olursak en yüksek ortak sıklığa *verim* kelimesinin sahip olduğunu görürüz. Bu kelime her iki grup tarafından da onar defa kullanılmıştır. 51 denekten 10'u (yaklaşık %20'si) toprak kelimesinin çağrışımı olarak *verimi* hatırlamıştır. *Bereket* (8) ve *mahsul*(4) kelimelerinin de *verim* kavramının anlam çerçevesi içerisinde olduğu düşünüldüğünde sıklık oranının gerçekte çok daha yüksek olduğu görülecektir: $10+8+4=22$ / % 43. Her iki gruptan en az dokuz kişi tarafından kullanılan ağaç (9+16) kelimesinin sıklığı da oldukça yüksektir. Eğer cinsiyet değişkeni göz önüne alınmadan sıklık hesaplanırsa ağaç kelimesinin çağrışımının daha fazla olduğu görülür($9+16=25$). *Fidan* kelimesi de eklenirse sıklık daha da yükselir: $9+16+2+1=28$. Ortaya çıkan rakam ise 51 denek grubu oranlandığında grubun yaklaşık %54'ü tarafından hatırladığı sonucu elde edilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Üç ve daha fazla kişi tarafından kullanılan kelimelerin sıklığına bakıldığında kız ve erkek öğrenciler arasındaki çağrışım ortaklığının oldukça güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Bu kategoriye giren on altı kelimenin, çok küçük bir farkla da olsa, ikişer defa kullanılanlardan fazla olduğu görülmektedir.

Bazı kelimelerin her iki grupta da aynı miktarda çağrışımının bulunduğu görülmektedir: böcek3-3, kil1-1, çalışma1-1, para1-1, tohum1-1, üretken1-1, yaz1-1, yol1-1, ziraat1-1, çamur2-2, ekin2-2, ekmek2-2, ev2-2, yemek2-2, meyve3-3, hayat8-8, verim10-10. Birkaç çağrışımın ortaklık sıklıkları arasında ise cinsiyet gruplarına göre önemli farklılıklar bulunmaktadır: ağaç16-9, ölüm9-5, yağmur7-1. Bu farklılıklar da bize çağrışımın cinsiyete göre farklılaştığı bazı temel kavramları vermektedir. Ağaç, ölüm ve yağmur kelimelerinin kızların, vatan kelimesinin ise erkeklerin kavram tasarımlarında ön plana çıktığı görülmektedir.

Kız öğrencilerin sadece yüksek sıklıktaki çağrışımını incelendiğinde ise şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Kız Öğrencilerin Ortak Çağrışimleri					
A. Veysel4	çiçek6	güneş3	mahsul4	tohum1	yaşam6
ağaç16	çiftçi2	hayat8	meyve3	toz1	yaz1
ana2	çimen1	iş1	mezar2	traktör2	yemek2
arsa1	ekin2	kahverengi7	ölüm9	üretim3	yer1
bereket8	ekmek2	kil1	para1	üretken1	yeşil2
bitki12	emek2	koku3	sebze3	vatan3	yeşillik1
böcek3	ev2	köy3	su9	verim10	yol1
buğday2	fidan2	köylü1	tarım5	yağmur7	ziraat1
çalışma1	geçim2	kum3	tarla3		
çamur2	gelir2	kuraklık4	taş4		

Kız öğrencilerin en az %10'unun hatırladığı çağrışımın yüksek sıklığın taban ortaklık derecesi olarak kabul edilirse 12 kelimeyle yaklaşık %21'lik bir oran elde edilmektedir. Bu kelimelere tekrarlarıyla birlikte bakıldığında toplam 194 kelimelik bir ortak çağrışım içerisinde bu 12 kelimenin 103 toplamla yaklaşık %53'lük bir orana sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda kız öğrencilerin ortak çağrışımının toplam miktarının, ortaklığı düşük olanların miktarından daha fazla olduğu söylenebilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Erkek Öğrencilerin Ortak Çağrışımları					
A. Veysel1 ağaç9 ana3 arsa1 bereket9 bitki8 böcek3 buğday5 çalışma1 çamur2	çiçek4 çiftçi3 çimen2 ekin2 ekmek2 emek1 ev2 fidan1 geçim1 gelir1	güneş2 hayat8 iş2 kahverengi5 kil1 koku2 köy2 köylü2 kum2 kuraklık2	mahsul7 meyve3 mezar1 ölüm5 para1 sebze2 su7 tarım8 tarla4 taş2	tohum1 toz3 traktör1 üretim1 üretken1 vatan9 verim10 yağmur1	yaşam7 yaz1 yemek2 yer2 yeşil1 yeşillik4 yol1 ziraat1

Erkek öğrencilerin de en az %10'unun hatırladığı çağrışımlar, yüksek sıklıkta kabul edildiğinde 13 kelimeyle yaklaşık %23'lük bir oran elde edilmektedir. Bu on iki kelimenin de erkeklerin 176 kelimelik ortak çağrışımlarının içerisinde (98/176) yaklaşık %55'lik bir paya sahip olduğu görülmektedir.

Her iki cinsiyet grubunun, kendi aralarında birbirine benzer sayı ve oranlarda ortak çağrışımlara sahip oldukları söylenebilir.

İki grubun ortak olarak kullandığı sıklığı yüksek (her iki gruptan en az beşer kişinin hatırladığı) çeşit kelime sayısı: 10

Tekrarlarıyla birlikte toplam sayısı	Havuzdaki toplam kelime içindeki oranı	İki grubun kullandığı toplam ortak çeşit miktarı içindeki oranı	İki grubun kullandığı tekrarlarıyla birlikte (56+tekrarları) toplam ortak çeşit miktarı içindeki oranı
165	165/503: %32,8	10/56: %17,8	165/369:%44,7

Her iki grup tarafından ortaklık taban derecesinde ve daha fazla kullanılan, sıklığı yüksek 10 kelime, tekrarlarıyla birlikte ele alındığında havuzun toplam kelime miktarı içerisinde yaklaşık %33'lük bir oranla azımsanamayacak bir paya sahip olmaktadır. Sıklığı yüksek olan 16 kelime, tekrarlarıyla birlikte iki grup tarafından ortak olarak kullanılan çağrışım kelimelerinin (56 kelime) tekrarlarıyla birlikte %44,7'sini oluşturmaktadır Buna göre, kızlar ve erkeklerin ortak çeşit kelimelerinin yarısına yakını sıklığı yüksek olan az sayıdaki (10) kelime oluşturmaktadır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Kızlar ve erkekler arasında çeşitli derecelerde ortaklığı bulunan 56 kelime, tekrarlarıyla birlikte (369) 503 kelimelik havuzun yaklaşık %73'ünü oluşturmaktadır. Bu sonuç da kızlarla erkekler arasında havuzun hiçbir şekilde kesişmeyen, ortaklığı bulunmayan yaklaşık %27'lik bir diliminin bulunduğunu ifade eder.

Kızların ortak olarak hatırladıkları sıklığı yüksek çeşit kelime sayısı: 12

Tekrarlarıyla birlikte toplam sayısı	Havuzdaki toplam kelime içindeki oranı	Kızların kullandığı ortak çeşit miktarı içindeki oranı	Kızların kullandığı tekrarlarıyla birlikte toplam ortak çeşit miktarı içindeki oranı
103	103/254: %40	12/51: %23,5	103/205: %50,2

Kızların ortak kullandıkları sıklığı yüksek (en az beş kişi tarafından hatırlanan) 12 kelimenin, çeşitli sayılarda 103 kez tekrarlandığı görülmektedir. Bu 103 kelime, kızlardan elde edilen 254 kelimelik çağrışım verisinin içerisinde oldukça yüksek bir oran tutmaktadır; kızların çeşit kelimelerinin içerisindeki oranı ise oldukça düşük görünmekle birlikte, tekrarlarıyla değerlendirildiğinde, kızların kullandıkları çeşit kelimelerin yarısından fazlasının ortak çeşitliliği oluşturduğu görülmektedir. Bu bulgulara göre, kızların toprak temel kelimesinin çağrışımlarında kendi aralarında önemli bir ölçüde ortaklığa sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Erkeklerin ortak olarak kullandıkları sıklığı yüksek çeşit kelime sayısı: 13

Tekrarlarıyla birlikte toplam sayısı	Havuzdaki toplam kelime içindeki oranı	Erkeklerin kullandığı ortak çeşit miktarı içindeki oranı	Erkeklerin kullandıkları tekrarlarıyla birlikte toplam ortak çeşit miktarı içindeki oranı
97	97/249: % 39	13/44: %29,5	97/175: %55,4

Erkek öğrencilerden en az beşinin hatırladığı sıklığı yüksek kelimelerin sayısı ise 13'tür. 13 kelime tekrarlarıyla birlikte 97 defa kullanılmıştır. Erkekler grubunun havuzu içindeki oranı %39'dur. Bu da kızların eşdeğer verileriyle hemen hemen aynı oranı göstermektedir. Ancak, sıklığı yüksek 13 kelimenin erkeklerin ortak çeşitlerine oranı kızlardaki orandan (%23,5) bir miktar daha fazladır. Erkeklerin

Turkish Studies

kullandığı toplam çeşit miktarına oranlandığında ise yine kızlarda ulaşılan orana (%53) çok yakın bir oran elde edilmektedir: %55,4.

Sıklığı yüksek çeşit kelimelerin erkek ve kız gruplarının kendi içindeki oransal değerleri, her iki grubun ortaklaşan değerlerinden daha yüksek çıkmıştır: Kızlar %23,5, erkekler %29,5; her iki grubun ortak değeri: %17,8. Grup içi çağrışım ortaklıklarının birbirine yakın olmasına rağmen farklı kelimelerin gruplar tarafından yüksek sıklıkta kullanılması sonucu ortak oransal değerlerin düştüğü söylenebilir. Başka bir ifadeyle, bazı kelimelerin sıklıklarının cinsiyet etkeninden dolayı değiştiği görülmektedir.

Kız ve erkek sayılarının eşitlenmesi amacıyla erişilemeyen çağrışımları çok olan bazı deneklerin verileri değerlendirmeye alınmamıştır. Kız öğrenci sayılarının fazla olması nedeniyle, rastgele yöntemiyle bazı kız öğrencilerin verileri tablodan çıkarılmıştır.

DANS KELİMESİ

Sıklıklarıyla Birlikte Çağrışımlar Listesi

Kızlar			Erkekler		
ahenk	halay	rahatlamak2	Adrenalin	gerek	pist
aktif	halkoyunu	rahatlık	amaçsızlık	gereksiz4	rahatlama
anlamsız	hareket21	ritim7	anlamam	gösterme	rahatlık
arkadaş5	Hepsi	saçma3	anlamsız	günah3	rahatsızlık
Asena	hızlı	salon	arena	güzellik2	raks3
aşk	hiphop	salsa	atalarımız	halay3	rap3
ateş	hobi3	samba2	ayak	halkoyunu	relaks
ayaklar	horon	sefahat	bale2	hareket4	rezilolma
ayaklbasma	huzur	ses	Balkanmüz	harmandalı2	ritim
bale2	ışık2	Seval	bar4	herşey	romantiklik
balo2	icat	sevgi2	bayan	heyecan	romantizm
bar	içki	Sevil	bazen	hiçbirtama	saçma
ben	insan	sevniç	beceri2	hiphop4	sahne
bilgisayar	izlemek	sevmek	beden	hobi	samba
buzdadans	jest	sıcak	Beyonce	horon2	samimi
Cathy	kahkaha2	sıkıntı	birahane	ışık	sanat2
çoşku	keyif	spor2	birliktelik	içki	sanatçı
çalgı	keyifli	stresat-2	boş	isyan	sefahat
çekicilik	kıvrak	su	Breakdans	kaçmaisteğ	severim
çevre	kıvraklık	şarkıcı	bunalma	kadın	sevgi
çift	kıyafet2	tango7	canlı	kafkas	sevgilim
çiftetelli	kokteyl	Tansağtürk	canlılık	Kanuni	sevniç
dansetmem	komik	Tanyeli	çoşku	kaşikekibi	seyretmek
davet	kuzenim	tarz	çoşmak2	kavalye	sıkılma
deniz	latin	tepinmek	çekinme	kız4	sıkıntı
Denizli	lüzumsuz	TV	çeşit	klüp	socent
deşarj2	mehtap	uyum	çılgnlık3	kur	tango3
disko	mimik	ünlüler	çift	kurs	tasvir
dondurma	misket	V.C.Andrews	çiftetelli	kültür	ter
düğün10	MJackson	vals	dam	latin2	tutku

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

efor ege eğlence14 eğlenmek2 enerji eş etkileşim figürler folklor4 gereksiz2 giysi2 grup gülme günah	Mustafa mutluluk5 müthiş müzik20 neşe2 orkesttakımı ortam oryantal oynama oyun3 öğrenmek öylesine özgürlük partner	yarışma3 yaşam yemek yetenek yorgunluk3 yorulmak2 yöremüziği zamkaybı zayıflama zevki zeybek3 zıplamak zor	disko5 doğallık düğün5 efe eğlence12 eğlenme5 erkek estetik eş2 evlilik fırlamalık figür2 folklor3 geleceğimiz	lüzumsuz misket mutluluk3 müzik6 neşeli olgunluk One ortam oynak oynamak2 oyun4 özgürlük parti2 patinaj	uyum uzak ünlüler2 vakit yabancı3 yapmacık yarışma3 yetenek2 yorgunluk yorulmak zevk3 zeybek2 zıplamak2 zor
		Kızlar ve Erkekler		Kızlar	Erkekler
Elde edilmesi gereken kelime	510			255	255
Elde edilen toplam kelime	458			243	215
Çeşit toplamı	214			131	132
Ortak çeşit çağrışım kelimesi	49			31	38
Erişilemeyen kelime sayısı	52			12	40

Her iki cinsiyet grubundan toplam 510 kelimelik çağrışım verisi elde edilmesi beklenirken, erişilemeyen (öğrencilerin yazmadığı, boş bıraktığı) kelimelerden dolayı ancak toplam 458 kelimelik veri elde edilebilmiştir. *Toprak* temel kelimesinde erişilemeyen veri miktarı oldukça düşük olmuştur. Ancak, öğrenciler çeşitli nedenlerden ötürü, kendilerine verilen *dans* kültür kelimesiyle ilgili ilk beş çağrışımı tamamlamakta bir hayli sıkıntı yaşamışlar, hatta bazı öğrenciler bu madde için hiçbir veri vermemişlerdir. Değerlendirmeye alınacak kız ve erkek öğrencilerin belirlenmesinde mümkün olduğu kadar daha çok veri verenler seçilmiş, boş bırakanlar değerlendirmeye dahil edilmemiştir.

Erkek öğrencilerin kullandıkları toplam 215 kelimenin 132'si çeşit, geriye kalan 82'si ise çeşit kelimelerin tekrarıdır. Çeşit oranı yaklaşık %61'dir. 132 çeşit kelimenin erkekler arasında ortak olarak kullanılanları ise 38'dir. Erkeklerin kullandığı kelimelerin ortaklık oranı ise yaklaşık %38 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kız öğrencilerin kullandığı toplam 243 kelimenin de 131'i çeşit olarak belirlenmiştir. 131 çeşit çağrışım kelimesinin 32'sinin değişen sıklıklarda ortak olarak hatırlandığı görülmektedir. Buna göre, kızlarda ortak çağrışım oranı ise yaklaşık %24'tür. Kızların, *dans* kültür kelimesinin çağrışımalarında erkeklerden önemli ölçüde daha az ortak hatırlamaya sahip oldukları söylenebilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Her iki cinsiyet grubunun çağrışımları karşılaştırıldığında ise elde edilen toplam 458 kelimenin 213'ünün çeşit geriye kalan 245'inin de çeşit kelimelerin tekrarı olduğu görülmektedir: Çeşit oranı: %46. Her iki grubun çeşitli sıklıklarda ortak olarak hatırladıkları kelime sayısı ise 49'dur. Buna göre, iki grubun ortaklık oranı yaklaşık %23 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gruplara bağımsız olarak baktığımızda, grup içi ortaklık oranlarının birbirinden oldukça uzak bulduklarını görüyoruz: Kızlar: %24, erkekler: %38. Çeşit miktarlarının ise birbirine çok yakın olduğu anlaşılmaktadır: Kızlar: 131, erkekler: 132. Bu çeşit miktarlarının grupların toplam kelimelerine oranlarında da önemli bir uzaklık bulunmamaktadır. Kızlar: %53, erkekler: %61; aradaki %8'lik fark, erkeklerdeki erişilemeyen çağrışım sayısının fazlalığından kaynaklanmış olmalıdır. Yoksa, bu oranların da birbirlerine daha yakın çıkması beklenirdi.

DANS KELİMESİ

Ortak Çağrışımlar Listesi Ve Sıklıkları

	ÇS		T		ÇS		T		ÇS		T
	K	E			K	E			K	E	
Anlamsız	1	1	2	halkoyunu	1	1	2	ritim	7	1	8
Ayaklar	1	1	2	hareket	21	4	25	saçma	3	1	4
Bale	2	2	4	hiphop	1	4	5	samba	2	1	3
Bar	1	4	5	hobi	3	1	4	sevgi	2	1	3
Coşku	1	1	2	horon	1	2	3	sevinc	1	1	2
Çift	1	1	2	ışık	2	1	3	sıkıntı	1	1	2
Çiftetelli	1	1	2	içki	1	1	2	tango	7	3	10
Disko	1	5	6	Lâtin	1	2	3	uyum	1	1	2
Düğün	10	5	15	lüzumsuz	1	1	2	yarışma	3	3	6
Eğlence	14	12	26	mutluluk	5	3	8	yetenek	1	2	3
Eğlenmek	2	5	7	müzik	20	6	26	yorgunluk	3	1	4
Eş	1	2	3	ortam	1	1	2	yorulmak	2	1	3
Figürler	1	2	3	oynama	1	2	3	zeybek	3	2	5
Folklor	4	3	7	oyun	3	4	7	zıplamak	1	2	3
Gereksiz	2	4	6	özgürlük	1	1	2	zor	1	1	2
Günah	1	3	4	rahatlamak	2	1	3				
Halay	1	3	4	rahatlık	1	1	2				

ÇS: Çağrışım sayısı K: Kız E: Erkek T: Toplam

Her iki grup tarafından ortak olarak hatırlanan 49 kelimenin 26'sıyla birer defa karşılaşıyoruz. Geriye kalan 23'ü ise en az iki ve daha fazla kişi tarafından hatırlanan kelimelerden oluşmaktadır. Bu 23 kelimenin sıklık dağılımı şöyledir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

Her iki grup tarafından en az **iki** ve daha fazla sayıda kullanılanlar: **4** kelime

Her iki grup tarafından en az **üç** ve daha fazla sayıda kullanılanlar: **5** kelime

Her iki grup tarafından en az **dört** ve daha fazla sayıda kullanılanlar: **1** kelime

Her iki grup tarafından en az **beş** ve daha fazla sayıda kullanılanlar: **1** kelime

Her iki grup tarafından en az **altı** ve daha fazla sayıda kullanılanlar: **1** kelime

Her iki grup tarafından en az **on iki** ve daha fazla sayıda kullanılanlar: **1** kelime

Kız ve erkek denekler tarafından ortak olarak hatırlanan çağrışımların oldukça az görünmesi dikkati çekmektedir. Toprak temel kelimesinde 57 ortak çağrışımın 31'i (yaklaşık %54'ü) iki grubun üyeleri tarafından da en az iki ve daha fazla ortaklıkla kullanılırken, dans kültür kelimesinde karşımıza yaklaşık %26 (13 kelime) gibi oldukça düşük bir oran çıkmaktadır.

Birebir çağrışım ortaklıkları, sıklıkları düşük olmakla birlikte toprak kelimesindekinden daha fazladır: anlamsız **1/1**, ayaklar **1/1**, bale **1/1**, coşku **1/1**, çift **1/1**, çiftetelli **1/1**, halk oyunu **1/1**, içki **1/1**, lüzumsuz **1/1**, ortam **1/1**, sevinç **1/1**, sıkıntı **1/1**, uyum **1/1**, özgürlük **1/1**, rahatlık **1/1**, yaşam **3/3**, zor **1/1**. Bazı kelimelerin çağrışım sıklıkları arasındaki önemli farklılıklara bakıldığında ise temel kelimedeki farklılıklardan çok daha fazla olduğu görülmektedir: bar **1/4**, disko **1/5**, düğün **10/5**, eğlenmek **2/5**, hareket **21/4**, müzik **20/6**, ritim **7/1**, tango **7/3**. Bu noktada, kültür kelimesinin çağrışımlarında görülen ortaklıklardan ziyade farklılıkların öne çıktığı söylenebilir. Sıklığı yüksek belirli kelimelerde erkeklerle kızlar arasında önemli çağrışım farklılıkları dikkat çekicidir. Erkeklerde eğlence (12) kelimesi dışında göze çarpan yüksek sıklıkta bir çağrışım görülmezken kızlarda düğün (10), eğlenmek (14), hareket (21), müzik (20) gibi ortak çağrışım oranı %40'a ulaşan kelimelere rastlanmaktadır. Buna göre, kızların kültür müştereklerinin erkeklerden bir hayli fazla olduğunu söylememize izin verir. Temel kelime "toprak"ta gruplar içerisindeki yüksek sıklık oranına sahip çağrışımlar bakımından daha dengeli bir durum vardır. Toprak kelimesinde elde edilen veriler, hem gruplar içerisinde hem de gruplar arasında daha ortak bir duyuş ve düşünüşün varlığını göstermektedir.

Ortak çağrışım kelimelerinden bazıları da anlamca birbirine çok yakın kelimelerden oluşmaktadır. Bunlar aynı çağrışımlar gibi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

değerlendirildiği zaman havuz içerisinde önemli bir yer tutmaktadır: düğün 10/5 + eğlence 14/12 + eğlenmek 2/5 + müzik 20/6 = 74. Havuz içindeki payı: 74/458: % 16.

Erkek ve kız öğrencilerin sadece yüksek sıklıktaki (en az beş öğrencinin hatırladığı) çağrışımlarını incelediğimizde ise şöyle bir tabloyla karşılaşırız:

Kız Öğrencilerin Ortak Çağrışımları (Sıklığı yüksek olanlar)					
arkadaş5	eğlence14	mutluluk5	müzik20	ritim7	tango7
düğün10	hareket21				

Kız öğrencilerin en az %10'unun ortak olarak hatırladığı çağrışımları, ortaklık taban derecesi olarak kabul edersek (3 çağrışım ortaklığı) toplam 131 çeşit kelimedenden 15 kelimenin ancak bu sıklıkta kullanıldığını görürüz. Bu 15 kelime, çeşit içerisinde yaklaşık %11'lik bir dilimi oluşturmaktadır. Sıklığı yüksek 15 kelime, tekrarlarıyla birlikte (111 kelime), kızlardan elde edilen 243 kelimelik havuzunda ise yaklaşık %45'lik bir oranda temsil edilmektedir. Buna göre, sıklığı yüksek olan 15 kelime, çeşit içerisinde küçük bir dilimi oluştururken, tekrarları yüksek olduğu için toplamda önemli bir paya sahiptir. Kızların dans kültür kelimesinin çağrışımlarında belli kelimeleri yüksek sıklıkta kullanarak aralarındaki önemli bir çağrışım ortaklığını vurguladıkları söylenebilir.

Kız Öğrencilerin Ortak Çağrışımları (Sıklığı yüksek olanlar)					
arkadaş5	eğlence14	mutluluk5	müzik20	ritim7	tango7
düğün10	hareket21				

Erkek öğrencilerin ortaklık taban derecesini tutan çeşit kelimeleri, kızlara göre sayıca daha az görünmektedir: 5 kelime. Bu 5 kelime, erkeklerin toplam çeşit çağrışımları (132) içerisinde %3,7'lik bir oranla, kızların sıklığı yüksek kelimelerinin toplam çeşide oranının yarısına ancak ulaşabilmektedir. 5 kelime, tekrarlarıyla birlikte (33) erkeklerin toplam çağrışım havuzu içerisinde (215) ise yaklaşık %15'lik bir dilimi oluşturmaktadır. Bu oran, kızların ortaklık oranından bir hayli düşük görünmektedir; ancak, erkeklerdeki erişilemeyen çağrışım miktarının yüksek olduğu göz önünde bulundurulursa, yine yarı yarıya düşük bir ortaklık oranı elde edilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

DANS KELİMESİ**GENEL VERİLER TABLOSU**

	Kızlar	Erkekler	Toplam
Denek sayısı	51	51	102
Havuzdaki toplam kelime sayısı	243	215	458
Erişilemeyen kelime sayısı	12	40	52
Çeşit kelime sayısı	131	132	214
İki grubun ortak çeşit kelime sayısı	49		

İki grubun ortak olarak kullandığı sıklığı yüksek (her iki gruptan en az beşer kişinin hatırladığı) çeşit kelime sayısı: 3

Tekrarlarıyla birlikte toplam sayısı	Havuzdaki toplam kelime içindeki oranı	İki grubun kullandığı toplam ortak çeşit miktarı içindeki oranı	İki grubun kullandığı tekrarlarıyla birlikte (49+tekrarları) toplam ortak çeşit miktarı içindeki oranı
67	67/458: %14,6	3/49: %6,1	67/262: %25,5

İki grubun üyeleri tarafından da yüksek sıklıkta hatırlanmış olan sadece 3 kelime vardır. Bunlar iki grubun toplam havuzunda çok küçük bir paya sahiptir: %14,6. Aynı veri *toprak* kelimesinde %32,8 gibi yüksek bir oranı vermiştir. Bu üç kelimenin iki grubun ortak çeşit kelimelerinin içerisindeki oranı da yine toprak kelimesindekinden (%17,8) oldukça düşüktür: %6,1. Üç kelimenin tekrarlarıyla birlikte, iki grubun ortak çeşitlerinin tekrarlarına oranlanmasında da yine toprak kelimesine göre (%44,7) oldukça düşük bir rakam elde edilmektedir: %25,5.

İki grubun temel kelime ve kültür kelimesindeki ortaklıkları karşılaştırıldığında temel kelimedeki ortaklık oranının verilerin her türlü değerlendirilmesinde daha yüksek bulunduğu gözlemlenmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

Kızların ortak olarak kullandıkları sıklığı yüksek (en az on kişinin hatırladığı) **çeşit kelime sayısı: 7**

Tekrarlarıyla birlikte toplam sayısı	Havuzdaki toplam kelime içindeki oranı	İki grubun kullandığı toplam ortak çeşit miktarı içindeki oranı	İki grubun kullandığı tekrarlarıyla birlikte (49+tekrarları) toplam ortak çeşit miktarı içindeki oranı
67	67/458: %14,6	3/49: %6,1	67/262: %25,5

Erkeklerin ortak olarak kullandıkları sıklığı (en az on kişinin hatırladığı) **yüksek çeşit kelime sayısı: 5**

Tekrarlarıyla birlikte toplam sayısı	Havuzdaki toplam kelime içindeki oranı	Erkeklerin kullandığı ortak çeşit miktarı içindeki oranı	Erkeklerin kullandığı tekrarlarıyla birlikte toplam ortak çeşit miktarı içindeki oranı
33	33/215: %15,3	5/38: %13,1	33/113: %29

Kızların temel kelime ve kültür kelimesinin çağrışım ortaklığının da temel kelime lehine fazlalık gösterdiği görülmektedir. *Toprak* kelimesinde sıklığı yüksek ortak 12 kelimeye karşılık *dansın* çağrışımlarında 7 kelime bulunmaktadır. *Toprak* kelimesindeki ortak çağrışım sıklığı yüksek 12 kelime, kızların toplam havuzunda %40, kızların ortak çeşit miktarı içerisinde %23,5, kızların tekrarlarıyla birlikte toplam çeşit miktarı içinde ise %50'lik bir oranda temsil edilirken, *dans* kelimesindeki ortak çağrışım sıklığı yüksek 7 kelime, kızların toplam havuzunda %34,5, kızların ortak çeşit miktarı içerisinde %22, kızların tekrarlarıyla birlikte toplam çeşit miktarı içinde ise %56'lık bir oranda temsil edilmiştir. Ancak burada dikkatimizi çeken oran, kızların yüksek sıklıktaki pek az kelimeyi (7kelime) çok sayıda kullanarak temel kelimeye göre bir miktar yüksek orana ulaşmış olmalarıdır. Buna göre, kızlar, çok az kelime ortaklığında birleşmiş olmalarına rağmen, bu kelimeleri daha sık kullanarak erkeklere göre daha güçlü bir çağrışım ortaklığına sahip olduklarını vurgulamışlardır.

Erkekler ise hem grup içi ortaklık bakımından, hem de temel kelimedeki ortaklıklarına göre kültür kelimesinde daha düşük ortaklık oranlarını vermişlerdir. Temel kelimedeki sıklığı yüksek 13 ortak çağrışımlarına karşılık, kültür kelimesinde 5 çağrışımında yüksek ortaklık

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

kurabilmişlerdir. Temel kelimedeki sıklığı yüksek ortak 13 çağrışımın tekrarlarıyla birlikte erkeklerin toplam çağrışım havuzu içerisindeki payı %39 iken, bu oran kültür kelimesinde %15,3'te kalmıştır. 13 çağrışımın çeşit olarak erkeklerin ortak çeşit çağrışımları içerisindeki payı da yine temel kelimeye (%29,5) göre çok düşüktür (13,1). Aynı şekilde, 13 çağrışımın tekrarlarıyla birlikte(97) grup içi tekrarlı çeşit miktarı içerisindeki payı da temel kelimedekine göre (%55,4) epeyce azdır: %29.

Dans kelimesinin çağrışımalarında erkek öğrenciler arasındaki grup içi ortaklık düzeyinin kız öğrencilere göre daha düşük bulunduğu görülmektedir. Aynı şekilde erkek öğrencilerin temel kelimeye göre kültür kelimesinde de daha az ortaklıkları vardır. Kız öğrenciler ise erkek öğrencilere göre hem temel kelimedeki hem de kültür kelimesinde daha yüksek bir ortaklık oranına ulaşmışlardır.

Sonuç ve Toplu Değerlendirme

Ortak duyuş ve düşünüşü belli ölçüde yansıttığını kabul ettiğimiz çağrışım, cinsiyete göre önemli farklılıklar göstermiştir. *Toprak* kelimesinin çağrışımalarında kültür kelimesine göre hem grup içinde hem de grupların toplam ortak verilerinde daha yüksek oranda ortaklıklara rastlanmıştır. Temel kelimenin cinsiyet değişkeninden çağrışımın farklılığı bakımından daha az etkilendiği, daha geniş bir kesimde ortak tasarımlarının bulunduğu söylenebilir. Kültür kelimesinin çağrışımındaki ortaklık oranlarında ise temel kelimeye göre anlamlı ölçüde bir düşme görülmüştür. Hem grupların kendi içlerindeki çağrışım ortaklıklarında hem de cinsiyete bakılmaksızın aranan çağrışım ortaklığında önemli oranda azalmaya rastlanmıştır.

İki cinsiyet grubunun farklı düşünüşünü vurgulayan yüksek sıklıktaki ortak çağrışımarda da önemli nitelik farklılıkları görülmüştür. Temel kelimedeki erkekler *vatan* kelimesini yüksek sıklıkta verirlerken kızlar *ağaç* ve *bitki* çağrışımını yüksek sıklıkta vermişlerdir. Aralarındaki tek yüksek sıklıktaki çağrışım *verim* kelimesi olmuştur. Kültür kelimesinde ise iki grubun ortaklaşa yüksek sıklıkta verdikleri tek ortak çağrışım *eğlence* kelimesi olmuştur. Kültür kelimesinin çağrışımalarında kızlar arasında erkeklere göre daha önemli bir ortak çağrışım değerinin bulunduğu gözlemlenmiştir. Kızlar, dört çağrışımında yüksek sıklığa ulaşırken, erkekler sadece bir çağrışımında yüksek düzeyde ortaklığı yakalayabilmişlerdir. Buna göre kültür kelimesinin çağrışımalarında erkeklerle kızlar arasında nitelik bakımından da önemli farklılıklar bulunmuştur. Kızlar *düğün*, *hareket*, *müzik* çağrışımalarını

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009

yüksek sıklıkta kullanırken erkekler aynı çağrışımlarda çok düşük düzeyde kalmışlardır.

Kelimelerin zihnimizdeki kavramsal boyutlarını bir ölçüde bize veren çağrışımların cinsiyet değişkeninden nitelik ve nicelik yönlerinden önemli ölçüde etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Aynı değişkenle ve başka değişkenlerle örneklem grupları genişletilerek yapılacak çalışmalarla zengin bir literatüre ulaşıldığında kelime dünyamızın yeni boyutları hakkında değerli bilgiler elde edilebilecektir.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan (1978), **Anlambilimi ve Türk Anlambilimi**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını: 217, Ankara.
- BUZAN, Tony (1996), **Bellek Eğitimiyle Anımsama Yöntemleri**, Çev. Gülsen Şensoy, EpsilonYayıncılık, İstanbul.
- COLMAN, Andrew, M. (2001), **A Dictionary of Psychology**, Oxford University Pres, Oxford.
- CÜCELOĞLU, Doğan (1998), **İnsan ve Davranışı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 8. Baskı.
- ÇİFTİEPİNAR, Bülent (2002), **Çağrışımın Dil Öğretimindeki Yeri**, Selçuk İletişim, C. 2, S. 3, s. 74-78.
- DÖNMEZ, Çiğdem, ARIKAN, Özlem, AKAGÜN, Cihat (1999), **Farklı Dil Becerilerine Sahip İkidilli Türklerde Temsil Sistemlerinin Kelime Çağrışımları Kullanılarak Değerlendirilmesi**, Katarsis (/1-1999/1999 SB 260) M Kütüp.
- FITZPATRICK, Tess (2007), **Word Association Patterns: Unpacking The Assumptions**, International Journal of Applied Linguistics, Nov. 2007, Vol. 17, Issue 3.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (1988), **Ruhbilim Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KILINÇ, Mahmut (2005), **Bitki Sosyolojisi**, Palme Yayıncılık, Ankara.
- SAUSSURE, Ferdinand De (1976), **Genel Dilbilim Dersleri 1**, Çev. Berke Vardar, TDK Yay., Ankara.
- SUTHERLAND, Stuart (1989), **The International Dictionary of Psychology**, The Continuum Publishing Company, New York, ABD.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*

TEKCAN, Ali İ., GÖZ, İlyas (2005), **Türkçe Kelime Normları**, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul.

WETTLER, Manfred, RAPP, REINHARD (1993), **Computation of Word Associations Based on the Co-Occurrences of Words in Large Corpora**, İn: Preceedings of the Workshop on Very Large Corpora: Academic and Industrial Perspectives, Columbus, Ohio, 84-93.

Türkçe Sözlük (2005), Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara.(<http://www.termbank.net/psychology/9983>, **İngilizce-Türkçe Psikoloji Sözlüğü**, 21.02.2008.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/3 Spring 2009*